
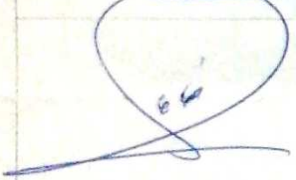

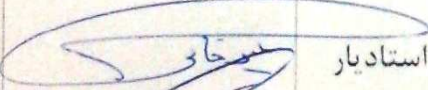
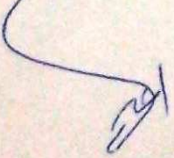

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

بسمه تعالی

تأییدیه اعضای هیأت داوران حاضر در جلسه دفاع از پایان نامه

اعضای هیأت داوران نسخه نهایی پایان نامه خانم منصوره دشتی خویدکی تحت عنوان: «بررسی مقایسه ای کلیشه های جنسیتی بین زنان و مردان و رابطه آن با میزان دینداری» را از نظر شکل (فرم) و محتوی بررسی نموده و پذیرش آن را برای دریافت درجه کارشناسی ارشد پیشنهاد می کنند.

ردیف	اعضای هیأت داوران	نام و نام خانوادگی	رتبه علمی	امضا
۱	استاد راهنما	سید حسن حسینی	استادیار	
۲	استاد مشاور	کافلم رسول زاده طباطبایی	دانشیار	
۳	نماینده تحصیلات تکمیلی	عزت السادات میرخانی	استادیار	
۴	استاد ناظر	عزت السادات میرخانی	استادیار	
۵	استاد ناظر	سید مهدی اعتمادی فرد	استادیار	

آیین‌نامه حق مالکیت مادی و معنوی در مورد نتایج پژوهشهای علمی دانشگاه تربیت مدرس

مقدمه: با عنایت به سیاست‌های پژوهشی و فناوری دانشگاه در راستای تحقق عدالت و کرامت انسانها که لازمه شکوفایی علمی و فنی است و رعایت حقوق مادی و معنوی دانشگاه و پژوهشگران، لازم است اعضای هیأت علمی، دانشجویان، دانش‌آموختگان و دیگر همکاران طرح، در مورد نتایج پژوهشهای علمی که تحت عناوین پایان‌نامه، رساله و طرحهای تحقیقاتی با هماهنگی دانشگاه انجام شده است، موارد زیر را رعایت نمایند:

ماده ۱- حق نشر و تکثیر پایان‌نامه/ رساله و درآمدهای حاصل از آنها متعلق به دانشگاه می باشد ولی حقوق معنوی پدید آورندگان محفوظ خواهد بود.

ماده ۲- انتشار مقاله یا مقالات مستخرج از پایان‌نامه/ رساله به صورت چاپ در نشریات علمی و یا ارائه در مجامع علمی باید به نام دانشگاه بوده و با تایید استاد راهنمای اصلی، یکی از اساتید راهنما، مشاور و یا دانشجو مسئول مکاتبات مقاله باشد. ولی مسئولیت علمی مقاله مستخرج از پایان‌نامه و رساله به عهده اساتید راهنما و دانشجو می باشد.

تبصره: در مقالاتی که پس از دانش‌آموختگی بصورت ترکیبی از اطلاعات جدید و نتایج حاصل از پایان‌نامه/ رساله نیز منتشر می‌شود نیز باید نام دانشگاه درج شود.

ماده ۳- انتشار کتاب، نرم افزار و یا آثار ویژه (اثری هنری مانند فیلم، عکس، نقاشی و نمایشنامه) حاصل از نتایج پایان‌نامه/ رساله و تمامی طرحهای تحقیقاتی کلیه واحدهای دانشگاه اعم از دانشکده ها، مراکز تحقیقاتی، پژوهشکده ها، پارک علم و فناوری و دیگر واحدها باید با مجوز کتبی صادره از معاونت پژوهشی دانشگاه و براساس آئین نامه های مصوب انجام شود.

ماده ۴- ثبت اختراع و تدوین دانش فنی و یا ارائه یافته ها در جشنواره‌های ملی، منطقه‌ای و بین‌المللی که حاصل نتایج مستخرج از پایان‌نامه/ رساله و تمامی طرحهای تحقیقاتی دانشگاه باید با هماهنگی استاد راهنما یا مجری طرح از طریق معاونت پژوهشی دانشگاه انجام گیرد.

ماده ۵- این آیین‌نامه در ۵ ماده و یک تبصره در تاریخ ۸۷/۴/۱ شورای پژوهشی و در تاریخ ۸۷/۴/۲۳ در هیأت رئیسه دانشگاه به تایید رسید و در جلسه مورخ ۸۷/۷/۱۵ شورای دانشگاه به تصویب رسیده و از تاریخ تصویب در شورای دانشگاه لازم‌الاجرا است.

«اینجانب، مصطفی میرزا... دانشجوی رشته مطببات در سال تحصیلی ۱۳۸۸ مقطع کارشناسی دانشگاه تربیت مدرس متعهد می شوم کلیه نکات مندرج در آئین نامه حق مالکیت مادی و معنوی در مورد نتایج پژوهش های علمی دانشگاه تربیت مدرس را در انتشار یافته های علمی مستخرج از پایان نامه / رساله تحصیلی خود رعایت نمایم. در صورت تخلف از مفاد آئین نامه فوق الاشعار به دانشگاه وکالت و نمایندگی می دهم که از طرف اینجانب نسبت به لغو امتیاز اختراع بنام بنده و یا هر گونه امتیاز دیگر و تغییر آن به نام دانشگاه اقدام نماید. ضمناً نسبت به جبران فوری ضرر و زیان حاصله بر اساس برآورد دانشگاه اقدام خواهم نمود و بدینوسیله حق هر گونه اعتراض را از خود سلب نمودم»

امضا:
تاریخ: ۱۳۸۸/۷/۱۵

آیین نامه چاپ پایان نامه (رساله) های دانشجویان دانشگاه تربیت مدرس

نظر به اینکه چاپ و انتشار پایان نامه (رساله) های تحصیلی دانشجویان دانشگاه تربیت مدرس، مبین بخشی از فعالیتهای علمی - پژوهشی دانشگاه است بنابراین به منظور آگاهی و رعایت حقوق دانشگاه، دانش آموختگان این دانشگاه نسبت به رعایت موارد ذیل متعهد می شوند:

ماده ۱: در صورت اقدام به چاپ پایان نامه (رساله) ی خود، مراتب را قبلاً به طور کتبی به «دفتر نشر آثار علمی» دانشگاه اطلاع دهد.

ماده ۲: در صفحه سوم کتاب (پس از برگ شناسنامه) عبارت ذیل را چاپ کند:
«کتاب حاضر، حاصل پایان نامه کارشناسی ارشد/ رساله دکتری نگارنده در رشته
است که در سال
در دانشکده

دانشگاه تربیت مدرس به راهنمایی سرکار خانم/جناب آقای دکتر ، مشاوره
سرکار خانم/جناب آقای دکتر و مشاوره سرکار خانم/جناب آقای دکتر
از آن دفاع شده است.»

ماده ۳: به منظور جبران بخشی از هزینه های انتشارات دانشگاه، تعداد یک درصد شمارگان کتاب (در هر نوبت چاپ) را به «دفتر نشر آثار علمی» دانشگاه اهدا کند. دانشگاه می تواند مازاد نیاز خود را به نفع مرکز نشر در معرض فروش قرار دهد.

ماده ۴: در صورت عدم رعایت ماده ۳، ۵۰٪ بهای شمارگان چاپ شده را به عنوان خسارت به دانشگاه تربیت مدرس، تأدیه کند.

ماده ۵: دانشجو تعهد و قبول می کند در صورت خودداری از پرداخت بهای خسارت، دانشگاه می تواند خسارت مذکور را از طریق مراجع قضایی مطالبه و وصول کند؛ به علاوه به دانشگاه حق می دهد به منظور استیفای حقوق خود، از طریق دادگاه، معادل وجه مذکور در ماده ۴ را از محل توقیف کتابهای عرضه شده نگارنده برای فروش، تامین نماید.

ماده ۶: اینجانب *مضوره رشتی* دانشجوی رشته *طالکدین* مقطع *کارشناسی ارشد*
تعهد فوق و ضمانت اجرایی آن را قبول کرده، به آن ملتزم می شوم.

نام و نام خانوادگی: *مضوره رشتی*

تاریخ و امضا:
۱۳۸۱/۶/۲۸

دانشگاه تربیت مدرس

دانشکده علوم انسانی

پایان نامه دوره‌ی کارشناسی ارشد مطالعات زنان

بررسی مقایسه‌ای کلیشه‌های جنسیتی بین زنان و مردان و رابطه‌ی آن با میزان دینداری

(مطالعه زنان و مردان بالای ۲۰ سال منطقه ۶)

منصوره دشتی

استاد راهنما:

سید حسن حسینی

استاد مشاور:

کاظم رسولزاده طباطبایی

بهار ۱۳۹۱

تقدیم به

پدر و مادرم

و

همسرم

تشر و قدردانی

بدین وسیله از استاد گرامی، جناب آقای دکتر سید حسن حسینی که با راهنمایی عالمانه، دقت نظر و صبر و حوصله‌ی خود مرا در تمام مراحل تحقیق یاری کردند، تشر و قدردانی می‌نمایم.

هم‌چنین از جناب آقای دکتر کاظم رسول‌زاده طباطبایی که مشاوره این پایان‌نامه را تقبل نموده و همواره پاسخگوی سؤالاتم بودند، تشر و قدردانی می‌نمایم.

چکیده

مرد یا زن بودن، تصورات و پیش‌فرض‌هایی را درباره‌ی نگرش‌ها و رفتارهای مناسب مردانه و یا زنانه به دنبال دارد که در فرهنگ هر جامعه‌ای تا حدودی متفاوت است. این تصورات و پیش‌فرض‌ها، کلیشه‌های جنسیتی نامیده می‌شود که کمابیش در هر جامعه‌ای وجود دارد. بر اساس کلیشه‌های جنسیتی، زنان و مردان در جامعه دارای ویژگی‌های خاص، رفتار خاص و حالات روانی خاص هستند و در نهایت قابلیت انجام وظایف و کارهایی را دارند که به صورت معمول با یکدیگر متفاوتند.

پژوهش حاضر به دنبال بررسی مقایسه‌ای کلیشه‌های جنسیتی بین زنان و مردان و چگونگی شکل‌گیری این کلیشه‌ها است. نظریات مورد استفاده در این پژوهش عبارتند از: نظریه طرحواره جنسیتی، نظریه کلیشه‌های جنسیتی آندره میشل، نظریه جامعه‌پذیری جنسیت، نظریه یادگیری اجتماعی و نظریه نقش. هم‌چنین علاوه بر جنسیت، عوامل مرتبط با پذیرش کلیشه‌ها (وضعیت تأهل، میزان تحصیلات، پایگاه اجتماعی - اقتصادی و میزان دینداری افراد) از نظریات، استخراج و ارتباط آن با میزان پذیرش کلیشه‌های جنسیتی سنجیده می‌شود.

روش مورد استفاده در این پژوهش، پیمایش و روش اسنادی می‌باشد. ابزار مورد استفاده، پرسشنامه و روش نمونه‌گیری، خوشه‌ای چند مرحله‌ای و تصادفی ساده است. جمعیت آماری این تحقیق را زنان و مردان بالای ۲۰ سال منطقه ۶ تهران تشکیل می‌دهند. با استفاده از فرمول نمونه‌گیری کوکران ۴۰۰ نفر به عنوان حجم نمونه انتخاب گردید.

یافته‌های تحقیق، گویای رابطه‌ی معنادار متغیرهای جنسیت، میزان تحصیلات و میزان دینداری افراد با میزان پذیرش کلیشه‌های جنسیتی آنها است اما بین وضعیت تأهل و پایگاه اجتماعی - اقتصادی پاسخگویان با میزان پذیرش کلیشه‌های جنسیتی آنها ارتباط معناداری یافت نشد.

واژگان کلیدی: کلیشه‌های جنسیتی، زن، مرد، شکل‌گیری، ابعاد کلیشه‌های جنسیتی، دینداری، مقایسه.

فهرست مطالب

صفحه

عنوان

ب	فهرست مطالب
و	فهرست جدول‌ها
ح	فهرست شکل‌ها
۱	فصل ۱- کلیات تحقیق
۲	۱-۱- مقدمه
۲	۲-۱- بیان مسأله
۴	۳-۱- ضرورت و اهمیت موضوع
۶	۴-۱- اهداف تحقیق
۶	۵-۱- سوالات تحقیق
۷	۶-۱- فرضیه‌ها
۷	۷-۱- پیشینه تحقیق
۷	۱-۷-۱- پیشینه تحقیق در کشورهای دیگر
۱۷	۲-۷-۱- بحث و بررسی پیشینه‌ی خارجی
۱۹	۳-۷-۱- پیشینه تحقیق در ایران
۲۷	۴-۷-۱- بحث و بررسی پیشینه ایران
۲۹	۸-۱- جنبه جدید بودن و نوآوری
۳۰	فصل ۲- مروری بر مفاهیم، نظریات و چارچوب نظری تحقیق
۳۱	۱-۲- مقدمه
۳۱	۲-۲- مفاهیم
۳۱	۱-۲-۲- جنس و جنسیت
۳۲	۲-۲-۲- تبعیض جنسی
۳۳	۳-۲-۲- نقش
۳۴	۴-۲-۲- نقش جنسیتی
۳۵	۵-۲-۲- زنانگی و مردانگی
۳۵	۶-۲-۲- کلیشه (تفکر قالبی، تصور قالبی)

۳۸	..... کلیشه جنسیتی	۷-۲-۲
۴۱	..... نظریات	۳-۲
۴۱	..... نظریه طرحواره جنسیتی	۱-۳-۲
۴۳	..... نظریه کلیشه‌های جنسیتی آندره میشل	۲-۳-۲
۴۷	..... نظریه جامعه‌پذیری	۳-۳-۲
۴۹	..... نظریه یادگیری اجتماعی	۴-۳-۲
۵۴	..... نظریه نقش	۵-۳-۲
۵۶	..... خلاصه نظریات	۶-۳-۲
۵۸	..... چگونگی شکل‌گیری کلیشه‌های جنسیتی بر اساس نظریات مطرح شده	۴-۲
۶۱	..... دین و کارکردهای آن	۵-۲
۶۵	..... جنسیت و کلیشه‌های جنسیتی از دیدگاه اسلام	۶-۲
۷۰	..... چارچوب نظری تحقیق	۷-۲
۷۴	.....	
فصل ۳- روش شناسی		
۷۵	..... مقدمه	۱-۳
۷۵	..... روش شناسی تحقیق	۲-۳
۷۵	..... تکنیک جمع‌آوری اطلاعات	۱-۲-۳
۷۶	..... نحوه پردازش دادهها	۲-۲-۳
۷۶	..... جمعیت آماری	۳-۲-۳
۷۶	..... حجم نمونه	۴-۲-۳
۷۷	..... روش نمونه‌گیری	۵-۲-۳
۷۹	..... سطح تحلیل، واحد تحلیل و واحد مشاهده	۶-۲-۳
۷۹	..... ویژگی‌های منطقه ۶	۳-۳
۸۰	..... تعریف مفهومی و عملیاتی متغیرهای تحقیق	۴-۳
۸۰	..... متغیر وابسته : میزان پذیرش کلیشه‌های جنسیتی	۱-۴-۳
۸۰	..... تعریف نظری	۱-۱-۴-۳
۸۰	..... تعریف عملیاتی	۲-۱-۴-۳
۸۴	..... متغیر مستقل: پایگاه اجتماعی - اقتصادی	۲-۴-۳
۸۴	..... تعریف نظری	۱-۲-۴-۳
۸۵	..... تعریف عملیاتی	۲-۲-۴-۳
۸۵	..... متغیر مستقل: میزان دینداری افراد	۳-۴-۳
۸۵	..... تعریف نظری	۱-۳-۴-۳

۸۶	..... ۲-۳-۴-۳- تعریف عملیاتی
۹۰	..... ۵-۳- جداول عملیاتی سازی متغیرها
۹۲	..... ۶-۳- آزمون مقدماتی: اعتبار و پایایی
۹۲	..... ۱-۶-۳- اعتبار مقیاس کلیشه‌های جنسیتی
۹۲	..... ۲-۶-۳- اعتبار مقیاس دینداری
۹۲	..... ۳-۶-۳- پایایی مقیاس کلیشه‌های جنسیتی
۹۳	..... ۴-۶-۳- پایایی مقیاس دینداری
۹۴	..... ۷-۳- ارزیابی پرسشنامه نهایی
۹۴	..... ۱-۷-۳- پایایی مقیاس کلیشه‌های جنسیتی
۹۴	..... ۲-۷-۳- پایایی مقیاس دینداری
۹۶	..... فصل ۴- یافته‌های پژوهش
۹۷	..... ۱-۴- مقدمه
۹۷	..... ۲-۴- توصیف متغیرهای تحقیق
۹۷	..... ۱-۲-۴- توزیع سنی پاسخگویان
۹۸	..... ۲-۲-۴- وضعیت تحصیلی پاسخگویان
۹۸	..... ۳-۲-۴- وضعیت تأهل پاسخگویان
۹۹	..... ۴-۲-۴- وضعیت شغلی پاسخگویان
۹۹	..... ۵-۲-۴- وضعیت تحصیلی پدران پاسخگویان
۱۰۰	..... ۶-۲-۴- وضعیت تحصیلی مادران پاسخگویان
۱۰۱	..... ۷-۲-۴- وضعیت درآمد خانواده پاسخگویان
۱۰۱	..... ۸-۲-۴- وضعیت پایگاه اجتماعی - اقتصادی پاسخگویان
۱۰۲	..... ۹-۲-۴- وضعیت پذیرش کلیشه‌های جنسیتی پاسخگویان
۱۰۴	..... ۱-۹-۲-۴- بعد کلیشه‌های جنسیتی شخصیت
۱۰۵	..... ۲-۹-۲-۴- بعد کلیشه‌های جنسیتی نقش‌های اجتماعی
۱۰۵	..... ۳-۹-۲-۴- بعد کلیشه‌های جنسیتی نقش‌های خانوادگی
۱۰۷	..... ۱۰-۲-۴- وضعیت دینداری پاسخگویان
۱۰۹	..... ۱-۱۰-۲-۴- وضعیت دینداری پاسخگویان در بعد اعتقادی
۱۱۰	..... ۲-۱۰-۲-۴- وضعیت دینداری پاسخگویان در بعد عاطفی
۱۱۱	..... ۳-۱۰-۲-۴- وضعیت دینداری پاسخگویان در بعد پیامدی
۱۱۱	..... ۴-۱۰-۲-۴- وضعیت دینداری پاسخگویان در بعد مناسکی
۱۱۴	..... ۳-۴- تجزیه و تحلیل داده‌ها در ارتباط با فرضیه‌های پژوهش

۱۱۴	فرضیه ۱	۱-۳-۴
۱۱۶	فرضیه ۲	۲-۳-۴
۱۱۸	فرضیه ۳	۳-۳-۴
۱۲۱	فرضیه ۴	۴-۳-۴
۱۲۲	فرضیه ۵	۵-۳-۴
۱۲۷	فصل ۵- بحث و جمع‌بندی	
۱۳۵	محدودیت‌های پژوهش	۱-۵
۱۳۵	پیشنهادات پژوهشی	۲-۵
۱۳۶	پیشنهادات کاربردی	۳-۵
۱۳۸	فهرست منابع فارسی	
۱۴۳	فهرست منابع انگلیسی	
۱۴۴	ضمیمه أ - نحوه انتخاب ضریب همبستگی مناسب	
۱۴۷	ضمیمه ب - آزمون معناداری	
۱۴۸	ضمیمه ج - پرسشنامه	
۱۵۲	ضمیمه د - طبقه‌بندی منزلتی مشاغل در تهران	
۱۵۳	ضمیمه ه - جداول پنج‌دسته‌ای ابعاد میزان پذیرش کلیشه‌های جنسیتی	
۱۵۶	ضمیمه و - نقشه مناطق ۲۲ گانه تهران	
۱۵۷	ضمیمه ز - نقشه منطقه ۶	

فهرست جدول‌ها

عنوان	صفحه
جدول ۱-۱: صفاتی که در اطلاعات جمع‌آوری شده از بیست و پنج کشور، با "زن" و "مرد" هم‌پیوند هستند... ۱۳	۱۳
جدول ۲-۱: ویژگی‌های کلیشه‌ای شخصیت از نظر آمریکایی‌ها..... ۱۴	۱۴
جدول ۳-۱: کلیشه‌های جنسیتی ساندرابم (۱۹۸۵) ۱۵	۱۵
جدول ۴-۱: صفاتی که بر اساس مطالعه در ۲۵ کشور به زنان و مردان نسبت داده شده است..... ۱۶	۱۶
جدول ۵-۱: صفاتی که در ۲۵ کشور برای زنان و مردان به دست آمده است..... ۱۶	۱۶
جدول ۶-۱: تحقیقات انجام شده خارجی مرتبط با کلیشه‌های جنسیتی..... ۱۷	۱۷
جدول ۷-۱: کلیشه‌های جنسیتی (حجازی، ۱۳۸۰)..... ۲۶	۲۶
جدول ۸-۱: تحقیقات انجام شده داخلی مرتبط با کلیشه‌های جنسیتی..... ۲۷	۲۷
جدول ۱-۲: خلاصه نظریات مورد استفاده در پژوهش..... ۵۷	۵۷
جدول ۱-۳: بلوک‌های انتخاب شده توسط مرکز آمار ایران..... ۷۸	۷۸
جدول ۲-۳: گویه‌های اندازه‌گیری کلیشه‌های جنسیتی شخصیت..... ۸۲	۸۲
جدول ۳-۳: گویه‌های اندازه‌گیری کلیشه‌های جنسیتی نقش‌های اجتماعی..... ۸۳	۸۳
جدول ۴-۳: گویه‌های اندازه‌گیری کلیشه‌های جنسیتی نقش‌های خانوادگی..... ۸۳	۸۳
جدول ۵-۳: گویه‌های اندازه‌گیری دینداری افراد بر اساس مقیاس گلاک و استارک..... ۸۹	۸۹
جدول ۶-۳: ماتریس عملیاتی سازی متغیر وابسته..... ۹۰	۹۰
جدول ۷-۳: ماتریس عملیاتی سازی متغیر مستقل (دینداری و ابعاد آن)..... ۹۱	۹۱
جدول ۸-۳: ماتریس عملیاتی سازی متغیرهای مستقل (زمینه‌ای)..... ۹۱	۹۱
جدول ۹-۳: آلفای کرونباخ مقیاس کلیشه‌های جنسیتی و ابعاد آن در تست اولیه..... ۹۳	۹۳
جدول ۱۰-۳: آلفای کرونباخ مقیاس دینداری و ابعاد آن در تست اولیه..... ۹۳	۹۳
جدول ۱۱-۳: پایایی مقیاس کلیشه‌های جنسیتی..... ۹۴	۹۴
جدول ۱۲-۳: پایایی مقیاس دینداری..... ۹۵	۹۵
جدول ۱-۴: توزیع سنی در حجم نمونه..... ۹۷	۹۷
جدول ۲-۴: تحصیلات پاسخگویان..... ۹۸	۹۸
جدول ۳-۴: وضعیت تأهل پاسخگویان..... ۹۹	۹۹
جدول ۴-۴: وضعیت شغلی پاسخگویان..... ۹۹	۹۹
جدول ۵-۴: تحصیلات پدران پاسخگویان..... ۱۰۰	۱۰۰
جدول ۶-۴: تحصیلات مادران پاسخگویان..... ۱۰۰	۱۰۰

- جدول ۷-۴: درآمد خانواده پاسخگویان ۱۰۱
- جدول ۸-۴: پایگاه اجتماعی - اقتصادی پاسخگویان ۱۰۱
- جدول ۹-۴: میزان پذیرش کلیشه های جنسیتی ۱۰۲
- جدول ۱۰-۴: میزان پذیرش کلیشه های جنسیتی به تفکیک جنسیت ۱۰۳
- جدول ۱۱-۴: میزان پذیرش کلیشه های جنسیتی شخصیت به تفکیک جنسیت ۱۰۴
- جدول ۱۲-۴: میزان پذیرش کلیشه های جنسیتی نقش های اجتماعی به تفکیک جنسیت ۱۰۵
- جدول ۱۳-۴: میزان پذیرش کلیشه های جنسیتی نقش های خانوادگی به تفکیک جنسیت ۱۰۶
- جدول ۱۴-۴: میزان دینداری پاسخگویان ۱۰۸
- جدول ۱۵-۴: میزان دینداری پاسخگویان به تفکیک جنسیت ۱۰۸
- جدول ۱۶-۴: دینداری اعتقادی به تفکیک جنسیت ۱۰۹
- جدول ۱۷-۴: دینداری عاطفی به تفکیک جنسیت ۱۱۰
- جدول ۱۸-۴: دینداری پیامدی به تفکیک جنسیت ۱۱۱
- جدول ۱۹-۴: دینداری مناسکی به تفکیک جنسیت ۱۱۲
- جدول ۲۰-۴: جدول توافق جنسیت و میزان پذیرش کلیشه های جنسیتی ۱۱۴
- جدول ۲۱-۴: همبستگی جنسیت و میزان پذیرش کلیشه های جنسیتی ۱۱۵
- جدول ۲۲-۴: همبستگی جنسیت و ابعاد کلیشه های جنسیتی ۱۱۶
- جدول ۲۳-۴: جدول توافق وضعیت تأهل و میزان پذیرش کلیشه های جنسیتی ۱۱۷
- جدول ۲۴-۴: همبستگی وضعیت تأهل و میزان پذیرش کلیشه های جنسیتی ۱۱۷
- جدول ۲۵-۴: همبستگی وضعیت تأهل و ابعاد کلیشه های جنسیتی ۱۱۸
- جدول ۲۶-۴: جدول توافق میزان تحصیلات و میزان پذیرش کلیشه های جنسیتی ۱۱۹
- جدول ۲۷-۴: همبستگی میزان تحصیلات و میزان پذیرش کلیشه های جنسیتی ۱۲۰
- جدول ۲۸-۴: همبستگی میزان تحصیلات و ابعاد کلیشه های جنسیتی ۱۲۰
- جدول ۲۹-۴: همبستگی پایگاه اجتماعی - اقتصادی و میزان پذیرش کلیشه های جنسیتی ۱۲۱
- جدول ۳۰-۴: همبستگی پایگاه اجتماعی - اقتصادی و ابعاد کلیشه های جنسیتی ۱۲۲
- جدول ۳۱-۴: همبستگی میزان دینداری و میزان پذیرش کلیشه های جنسیتی ۱۲۳
- جدول ۳۲-۴: همبستگی میزان دینداری و ابعاد کلیشه های جنسیتی ۱۲۴
- جدول ۳۳-۴: همبستگی ابعاد دینداری و میزان پذیرش کلیشه های جنسیتی ۱۲۴

فهرست شکل‌ها

صفحه	عنوان
۶۰	شکل ۱-۲: چگونگی شکل‌گیری کلیشه‌های جنسیتی.....
۷۳	شکل ۲-۲: مدل نظری پژوهش.....
۱۰۷	شکل ۱-۴: نمودار وضعیت پذیرش کلیشه‌های جنسیتی به تفکیک ابعاد و جنسیت.....
۱۱۲	شکل ۲-۴: نمودار وضعیت دینداری به تفکیک ابعاد و جنسیت.....
۱۲۶	شکل ۳-۴: خلاصه نتایج آزمون‌های انجام شده.....

فصل ١ - كليات تحقيق

۱-۱- مقدمه

در تمامی جوامع بشری، افراد بر حسب ملاک‌های اجتماعی نظیر نقش و پایگاه، طبقه، مذهب، نژاد، قومیت و غیره دسته‌بندی می‌شوند. یکی از مهم‌ترین ملاک‌های اجتماعی - فرهنگی برای دسته‌بندی افراد جامعه، جنسیت است. به عقیده‌ی بسیاری از جامعه‌شناسان، جنسیت شاید یگانه ویژگی مهمی است که به طور اساسی تعیین‌کننده‌ی ادراکات، نگرش‌ها، رفتارها و منزلت افراد در جامعه بوده و خود نیز به شدت تحت تأثیر یادگیری اجتماعی و فرهنگی شکل می‌گیرد. "جامعه‌شناسان بر این باورند که جنسیت، حداقل دارای سه سطح متفاوت و مرتبط به هم است: سطح فردی (که متشکل از نقش‌ها و هویت‌های فردی است)، سطح بین فردی و کنش متقابلی (که شامل شیوه‌های رفتار کردن با دیگران است) و سطح کلان و اجتماعی (که دربردارنده باورهای فرهنگی و توزیع منابع می‌باشد). چند سطحی بودن سیستم جنسیت، به فرایندهایی که در نهایت به بازتولید نابرابری جنسیتی در سطوح کلان، خرد و کنش متقابلی به طور همزمان می‌انجامد، اجازه عمل می‌دهد" (Correll, 2001:1699).

هر یک از مقولات مرد یا زن بودن، تصورات و پیش‌فرض‌هایی را درباره‌ی نگرش‌ها و رفتارهای مناسب مردانه و یا زنانه (کلیشه‌های جنسیتی) به دنبال دارد که در فرهنگ هر جامعه‌ای تعاریف ویژه و متفاوتی می‌یابند.

بر اساس کلیشه‌های جنسیتی، زنان و مردان در جامعه دارای ویژگی‌های خاص، رفتار خاص و حالات روانی خاص هستند و در نهایت قابلیت انجام وظایف و کارهایی را دارند که به صورت معمول با یکدیگر متفاوتند. کلیشه‌سازی از طرفی خصوصیات و توانایی‌های را به زنان اختصاص می‌دهد که در مردان از آن‌ها نشانه‌ای نیست و از طرف دیگر، توانایی‌ها و خصوصیات را به مردان نسبت می‌دهد که زنان از آن بی‌بهره‌اند (میشل، ۱۳۷۶: ۴۵). لزوم و ضرورت پژوهش در این زمینه به این دلیل است که این کلیشه‌ها به پیشداوری و تبعیض جنسی منجر می‌گردند.

۱-۲- بیان مسأله

با طبقه‌بندی مردم در گروه‌های خاص، تفاوت‌های فردی به حداقل می‌رسد ولی تفاوت بین گروه‌ها به حداکثر افزایش می‌یابد. معمولاً مردم ویژگی‌های مربوط به خود و گروه خود را متفاوت از گروه‌های دیگر ادراک می‌کنند و همواره در پی اطلاعاتی هستند که این ادراک را مورد تأکید و تقویت قرار دهند. زن‌ها و مرد‌ها هم به مثابه‌ی گروه‌های اجتماعی در ارتباط با یکدیگر تعریف می‌شوند (کریمی، ۱۳۸۷: ۲۲). در واقع، بزرگترین گروه‌بندی در هر جامعه‌ای، تقسیم افراد جامعه به دو گروه زن و مرد است. زن و مرد بابت متمایز بودن در ساختار بدنی خود، دو گروه مجزا را در جامعه‌ی انسانی تشکیل می‌دهند. این گروه‌بندی به دنبال

خود تفکرات قالبی و کلیشه‌های جنسیتی را به همراه دارد. کلیشه‌ها در واقع تصویری هستند کلی و بی‌انعطاف که در ذهن انسان جای می‌گیرند و در قضاوت‌ها مورد استفاده واقع می‌شوند (ساروخانی، ۱۳۴۸: ۱۱۱)، بی‌هیچ تغییری تکرار و بازتولید می‌شوند و از تشخیص خصوصیات فردی عاجز هستند (میشل، ۱۳۷۶: ۲۴). بنابراین کلیشه‌های جنسیتی مجموعه‌ی سازمان یافته‌ای از باورها درباره‌ی زنان و مردان است. کلیشه‌ها یا تصورات قالبی جنسیتی دربرگیرنده‌ی اطلاعات درباره‌ی ظاهر جسمانی، نگرش‌ها، علایق، صفات روانی، روابط اجتماعی و نوع شغل زنان و مردان است (گولومبوک و فی‌وش، ۱۳۸۴: ۲۶).

زن و مرد، هر یک به دیگری صفاتی را نسبت می‌دهند و آن را مختص مردان یا زنان می‌دانند و امکان متفاوت بودن زنان از یکدیگر یا مردان از یکدیگر را امری نزدیک به محال تلقی می‌کنند. فرهنگ جوامع در درون خود و با دیگر عناصر خود این جزء را نیز پرورش داده است، تفکرات قالبی و کلیشه‌های جنسیتی گاهی از آن چنان بنیان استواری برخوردارند که جزء ذاتی گروه منتسب به آن صفت تلقی می‌شوند.

حال این سؤال مطرح می‌شود که آیا چنین کلیشه‌های جنسیتی صحت دارند و مردان و زنان به طور واقعی در شیوه‌های رفتاری که این کلیشه‌ها بیان می‌کنند، با هم متفاوتند؟ پاسخ به این سؤال مشکل است، چرا که تفاوت‌های بین دو جنس بیش از آن که نشان دهنده‌ی تفاوت‌های اساسی و بنیادین بین مردان و زنان باشد، منعکس کننده‌ی تأثیر کلیشه‌های جنسیتی و ماهیت خود استحکام بخشی این کلیشه‌هاست. به عبارت واضح‌تر، گرچه برخی از تفاوت‌های واقعی بین مردان و زنان در برخی از جنبه‌های زندگی اجتماعی وجود دارد، اما شدت و گستردگی این تفاوت‌ها بسیار کمتر از آن چیزی است که کلیشه‌های جنسیتی بیان می‌کنند. با این وجود، متأسفانه این واقعیت که کلیشه‌های جنسیتی نادرست هستند، مانع اثرات زیان‌آور آنها نمی‌گردد (Baron and Byrne, 1997: 223).

از جمله مهم‌ترین اثرات زیان‌آور کلیشه‌های جنسیتی می‌توان به این مسأله اشاره کرد که کلیشه‌های جنسیتی به عامل تبعیض میان جنس‌ها بدل می‌شوند. هر چه کودک کوچک‌تر باشد، کمتر می‌تواند در برابر هجوم کلیشه‌هایی ایستادگی کند که او را وامی‌دارند تا به جنس دیگر، صفت‌ها، امتیازها یا کمبودهای سنتی را نسبت دهد. کلیشه‌های جنسیتی هم بر پسران و هم بر دختران، تأثیری منفی می‌گذارند؛ اگر چه تأثیر منفی آنها بر دختران بیشتر است زیرا آنان در این کلیشه‌ها به صورت جنس ضعیف و فرودست مطرح می‌شوند. در واقع این کلیشه‌ها دختران و زنان را به عنوان انسان‌هایی برخوردار از حقوق کامل به رسمیت نمی‌شناسند، از برقراری روابط هماهنگ و برابر میان افراد دو جنس و از شرکت کامل دختران و زنان در پیشرفت جامعه خود جلوگیری می‌کنند و بدین ترتیب دختران و زنان را از شکوفایی تمام توانایی‌های انسانی خود (توانایی‌های معنوی، عاطفی و ارادی) باز می‌دارند. از طرفی دیگر کلیشه‌های جنسیتی پسران و مردان را از شکوفایی همه جانبه‌ی احساسات و انسانیتشان باز می‌دارند و باعث می‌شوند که هر چه بیشتر به سمت خشونت، رقابت، پرخاشگری، بی‌اعتنایی و بی‌احساسی پیش روند (میشل، ۱۳۷۶: ۳۵).

بنابراین با توجه به اثرات زیانباری که این کلیشه‌ها در هر جامعه‌ای دارد و توجه به این نکته که این کلیشه‌ها از طرق مختلف مانند رسانه‌ها، کتاب‌ها، خانواده و رفتارهای تربیتی والدین، گروه همسالان و مدرسه (وزارت آموزش و پرورش) دائم در حال بازتولید در جامعه هستند، شناخت این کلیشه‌ها، بررسی میزان پذیرش این کلیشه‌ها از سوی افراد، بررسی چگونگی شکل‌گیری و انتقال کلیشه‌ها امر مهمی است زیرا به آنان که در انتقال فرهنگ و میراث گذشتگان به آیندگان نقش دارند و آنان که در جامعه‌پذیر کردن افراد جامعه نقش مؤثر ایفا می‌کنند، کمک می‌نماید تا با درک اهمیت و ضرورت این موضوع، آن را از گردونه‌ی بازتولید فرهنگی خارج نمایند و نیرویی شوند، در راه تربیت نسلی با شناختی درست و بینشی روشن.

در این راستا، تحقیق حاضر به منظور بررسی کلیشه‌های جنسیتی بین زنان و مردان یا به عبارت دیگر مقایسه‌ی آن‌ها به لحاظ میزان پذیرش کلیشه‌های جنسیتی انجام شده است. همچنین با توجه به نظریات موجود در رابطه با چگونگی شکل‌گیری کلیشه‌ها، عوامل مرتبط با میزان پذیرش کلیشه‌ها از نظریات استنباط و در پیمایش، وجود یا عدم وجود رابطه بین آن‌ها مورد بررسی قرار می‌گیرد.

۱-۳- ضرورت و اهمیت موضوع

در جامعه نابرابری‌های مختلفی از جمله نابرابری جنسیتی وجود دارد که در درازمدت شکل گرفته و تداوم یافته‌اند. برخی از الگوهای نقش و کلیشه‌های جنسیتی به مردان و برخی به زنان نسبت و اختصاص داده شده‌اند. واقعیت آن است که همه‌ی الگوهای نقش و همه‌ی کلیشه‌های جنسیتی را نمی‌توان بد یا خوب ارزیابی کرد اما این الگوها در جامعه، چنان بوده‌اند که به طور کلی نقش و کلیشه‌های مردان، آن‌ها را به کار در عرصه‌ی عمومی و بیرون از خانه، و زنان را به کار خانگی و امور درون خانه تشویق می‌کنند. از زنان اطاعت و فرمانبرداری و از مردان فرماندهی و سلطه‌گری و اقتدار در حیطه‌های شغلی و خانوادگی انتظار می‌رود. همچنین در بسیاری از فرهنگ‌ها فرض می‌شود که مردان دارای خصلت‌های مطلوبی مانند قاطعیت، قوت، اعتماد به نفس، بلندپروازی و عقلایی بودن هستند. در مقابل فرض می‌شود که زنان از صفات ظاهراً نامطلوبی مانند انفعال، سلطه‌پذیری، عدم قاطعیت، عاطفی بودن و وابستگی برخوردارند (Baron and Byrne, 1997: 225). این الگوهای نقش و کلیشه‌های جنسیتی در همه‌ی جوامع وجود دارد اما نوع، میزان و شدت آن‌ها از جامعه‌ای به جامعه‌ی دیگر متفاوتند. این نکته را نیز باید در نظر گرفت که اگر چه تصورات قالبی هم نسبت به زنان و هم مردان وجود دارد، ولی تصورات قالبی مربوط به زنان از نظر تعداد بیش‌تر و در محتوا منفی‌تر است (آذربایجانی و دیگران، ۱۳۸۲: ۱۸۷).

در واقع، هسته‌ی شناختی تبعیض جنسی، تصورات قالبی مربوط به جنس است. تبعیض جنسی «عبارت است از برخورد یا عملی که بر اساس جنسیت افراد به تحقیر، طرد، خوار شمردن و کلیشه‌بندی آن می‌پردازد». به مفهوم دیگر «تبعیض جنسی گرایشی است که برای تکریم یک جنس به تحقیر جنس دیگر

می‌پردازد (میشل، ۱۳۷۶: ۲۵). در عمل تبعیض جنسی به معنی تبعیض علیه زنان گرفته شده است. با این وجود، این موضوع نیز می‌تواند مورد بحث قرار گیرد که حوزه‌هایی نیز وجود دارد که در آن مردان نیز به خاطر جنسشان مورد تبعیض واقع می‌شوند. برای نمونه، به لحاظ تاریخی، مردان از نگهداری کودکان محروم بوده‌اند. هنگامی که به خاطر تولد یک فرزند کار خود را ترک می‌کنند، احتمال کمی به داشتن حق دریافت دستمزد وجود دارد و دولت در زمان‌های جنگ می‌تواند آن‌ها را ملزم به شرکت در جنگ کند. البته، تفاوت‌هایی در رفتار با مردان به عنوان محرومیت از برخی امتیازها ممکن است لزوماً در مورد تمام مردان دیده نشود (بار، ۱۳۸۳: ۲۳).

تبعیض جنسی ناشی از کلیشه‌های جنسیتی خود را در تمام ابعاد زندگی نشان می‌دهد. در زیر به برخی از این ابعاد پرداخته می‌شود. در جایگاه اجتماعی، کلیشه‌های جنسیتی، مسائلی را ایجاد می‌کند، برای مثال، در خصوص برنامه‌ریزی‌های آموزشی برای دختر و پسر، عامل جنسیت، نقش اساسی دارد. این تصور که زن و مرد توانایی‌های فکری و علایق متفاوتی دارند، رفتار بسیار متفاوت با دختر و پسر در نهادهای آموزشی را موجه می‌سازد. اعتقاد به اینکه مردان از زنان با استعدادترند، بر شیوه‌ی برخورد با دانش‌آموزان در مدارس، مؤثر خواهد بود (گرت، ۱۳۸۰: ۳۳).

در بخش اشتغال، این نوع برخوردهای کلیشه‌ای به جایگاه و موقعیت زنان در اجتماع لطمه وارد می‌کند. به طور کلی اشتغال زنان، بیرون از خانه، از گذشته نگرانی‌هایی درباره‌ی تأثیر کار بیرون بر خانواده ایجاد کرده بود. چنین استدلال می‌شد که استقلال اقتصادی زنان، ممکن است به ازدواج، نهاد خانواده، رسیدگی به فرزندان و توانایی زن در به دنیا آوردن فرزندان سالم آسیب برساند (همان، ۱۴۵).

امروزه نیز در جوامع مختلف، مردان را می‌توان در بیشتر حرفه‌ها دید در حالی که زنان شاغل فقط در حرفه‌های معدودی متمرکز شده‌اند که بیشتر آن‌ها به نقش جنسیتی خانگی زنان مربوط می‌شود؛ در ضمن این موضوع با دستمزد پایین‌تر نسبت به مردان همراه است. زنان در مقایسه با مردان ساعت‌های کمتری کار می‌کنند، اضافه کاری کمتری دارند و کمتر در نوبت‌های کاری غیر معمول می‌مانند. توضیح این امر نیز مسئولیت‌های خانوادگی زنان است که در زندگی شغلی آنان گسست‌هایی ایجاد می‌کند که در ذهن کارفرمایان آن‌ها را افرادی کم تعهد جلوه می‌دهد (باستانی، ۱۳۸۷: ۵۴).

در کنار توجه به این مسائل، می‌توان به این نکته اشاره کرد که رشد منابع انسانی هر کشور از مهم‌ترین ابعاد توسعه‌ی انسانی آن کشور به شمار می‌رود و دستیابی به توسعه، بدون تجهیز و اعتلای کمی و کیفی منابع انسانی یک جامعه که موتور محرکه‌ی توسعه محسوب می‌شود، امکان‌ناپذیر است. در این دیدگاه هدف، توسعه‌ی تعالی انسان‌ها همراه کاهش نابرابری‌ها در جامعه است. برای حرکت به سوی آینده‌ای که تعالی همه‌ی افراد جامعه در آن تحقق یابد، باید همه‌ی زمینه‌های مناسب و بسترهای فرهنگی، اجتماعی و سیاسی و اقتصادی فراهم شود. با قبول این دیدگاه، رفع تبعیضات ناروا و ایجاد امکانات عادلانه برای همه‌ی